

Toespraak door mevrouw drs. Yvonne van Genugten, directeur Stichting Indisch Herinneringscentrum

“Als ik nog elke nacht om twee uur 's nachts wakker word,
als ik nog altijd met mijn gezicht naar de deur moet gaan slapen,
als ik nog altijd een zwaard en dolk naast me heb,
is er toch niets veranderd?”

Het zijn anno 2003 de woorden van Ko Muller, geboren op 16 mei 1918 in Semarang en als beroepsmilitair naar de Birma-spoorweg gestuurd. Na zestig jaar nog steeds niet verlost van wat hij als krijgsgevangene meemaakte.

Vandaag staan we stil bij de verschrikkingen die ex-krijgsgevangenen, zoals Ko Muller, hebben doorstaan bij de aanleg van de Birma-Siam en Pakan Baroe spoorweg tijdens de Japanse bezetting van voormalig Nederlands-Indië. Het werken aan deze spoorwegen onder erbarmelijke omstandigheden heeft vele slachtoffers geëist. We zijn hier bij elkaar om hen te herdenken; iets wat niet altijd zo vanzelfsprekend is geweest.

Na de Tweede Wereldoorlog was er in Nederland lange tijd geen plaats voor de lotgevallen van specifieke groepen. Hier reageerde men niet altijd even begripvol op de komst van berooide landgenoten uit de voormalige kolonie. De mensen wisten niet wat zich tijdens en na de Tweede Wereldoorlog in de Oost had afgespeeld. Ze hadden alleen maar oog voor de oorlog in Europa en de wederopbouw. De oorlog was voor hen een collectieve ervaring: we hebben allemaal geleden en gestreden. Ze keken erop terug als een verhaal van goed en kwaad: de heldhaftigheid, moed en zelfopoffering van militairen én van het verzet enerzijds, tegen het Duitse kwaad anderzijds.

Pas sinds de zestiger jaren, ging deze beeldvorming over de oorlog langzaam op de helling. De Jodenvervolgung en het lot van oorlogsslachtoffers kregen een centralere plek en er ontstond ruimte voor pluriformiteit van oorlogservaringen.

Steeds meer groepen eisten aandacht voor hun eigen leed op. Ook zij wilden een plaats in het 'herdenkingstheater' en een gedenkteken als blijk daarvan.

Toen er in de zestiger jaren meer aandacht kwam voor leed van andere groepen, ontstonden ook Indische herinneringsgemeenschappen en reüniebijeenkomsten, weliswaar sterk vertakt.

De viering van 4 en 5 mei was Indische Nederlanders een doorn in het oog. De bevrijding van Nederland in mei 1945 betekende immers geen bevrijding voor de overzeese landgenoten in Indië. Van een feestvierende massa was dan ook geen sprake. De Japanners capituleerden pas op 15 augustus 1945. Bovendien volgde meteen op de Japanse bezetting de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd.

Het Comité 15 augustus 1970 organiseerde twee grote manifestaties om het 'echte' einde van de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Het zou nog tot 1980 duren voordat er weer een grootscheepse herdenking kwam van de daartoe opgerichte Stichting Herdenking 15 augustus 1945, gevolgd door de jaarlijkse herdenkingen sinds 2002 bij het Indisch Monument in Den Haag.

De Indische herinnering aan de Tweede Wereldoorlog is pluriform. Dat uit zich onder meer in de verschillende herdenkingen en gedenktekens van afzonderlijke groepen. Degenen die als krijgsgevangenen dwangarbeid hadden moeten verrichten bij de aanleg van de Birma-Siam spoorweg, hielden vanaf het begin van de jaren vijftig incidenteel al herdenkingen. Maar pas in 1967 gebeurde dit in het Scheveningse Kurhaus voor het eerst officieel met 1.750 aanwezigen. Cabaretier en oud-dwangarbeider Wim Kan trad op. Er werd tienduizend gulden voor de Oorlogsgravenstichting bijeen gebracht. Tijdens de herdenking van de gevallen vrienden sprongen alle mannen in de houding bij het spelen van The Last Post.

Een van de eerste monumenten die verwezen naar een specifieke groep tijdens de Japanse bezetting is het Monument Japanse Vrouwenkampen. In 1971 werd dit monument onthuld in Apeldoorn door koningin Juliana. Na vernielingen in 1985 werd het monument verhuisd naar landgoed Bronbeek, waar het veilig is voor vandalisme. Geleidelijk aan werd landgoed Bronbeek tot een gedenkplaats getransformeerd.

Er vonden steeds meer reüniebijeenkomsten plaats. In de tachtiger jaren kreeg het Indische oorlogsverleden meer bekendheid en de organisatiegraad van de Indische organisaties nam toe. Dit leidde weer tot een betere lobby. Er kwam meer geld en daarmee meer kennis van en erkenning voor de Indische gemeenschap. Bronbeek zag sindsdien het aantal Indische gedenktekens flink toenemen.

Op 24 juni 1989 opende prins Bernhard het herdenkingsmonument voor de omgekomen krijgsgevangenen die werkten aan de dodenspoorweg Birma-Siam. Sindsdien zijn er enkele veranderingen aangebracht aan het monument. Zo werd in 2002 de plaquette met het traject van de Birma-Siam spoorweg toegevoegd. Een jaar later vervingen nieuwe pagodes de bestaande. De herinneringsmuur met namen achter het monument stamt uit 2005. Weer een jaar later kreeg ook de herinneringsplaquette van de Pakan Baroe spoorweg een plaats bij het monument.

Het herdenkingsmonument helpt mensen bij het herinneren aan en herdenken van onze geschiedenis in Nederlands-Indië. Het brengt het leed tijdens de bezetting en krijgsgevangenschap in herinnering en doet recht aan het verhaal van degenen die er destijds bij waren.

Hoewel er intussen veel verbeterd is, is kennis over de Indische geschiedenis nog steeds niet wijdverbreid in Nederland. Reden te meer om deze herdenking waarvoor we hier allen bij elkaar zijn, ook in de toekomst voort te zetten. Er mag niet vergeten worden wat er is gebeurd bij de aanleg van de Birma-Siam en Pakan Baroe spoorweg.

Het is het bestuur van deze herdenking gelukt om, naast de eerste generatie, ook navolgende generaties erbij te betrekken. Zij zijn daar goed in geslaagd, want dat is geen eenvoudige taak. Nu is het belangrijk om moeite te blijven doen om jongeren er blijvend bij te betrekken. Ook volgende generaties hebben immers behoefte om hun familieled te herdenken. Zij willen graag antwoorden krijgen op hun vragen over het verleden.

Landgoed Bronbeek zou dé pleisterplaats van de Indische gemeenschap kunnen worden. Een plaats van rust, met Oosterse contemplatie, waar mensen zich welkom, thuis en veilig voelen. Maar ook een plek waar jonge mensen en geïnteresseerden in de Nederlands-Indische geschiedenis geïnspireerd worden.

Oud-minister Ben Bot gaf het belang van kennis van de geschiedenis al aan in zijn toespraak tijdens de Herdenkingsplechtigheid in Den Haag op 15 augustus 2005:

“Om de geschiedenis met overtuiging te koesteren,
moet in de ogen van onze jeugd, het verleden en de kennis van dat verleden,
ook voor het heden en de toekomst relevant zijn.”